

The main aim of the article is to outline concept «order» on the basis of the material of German maxim and to demonstrate value component of this concept.

The object of the study is the nomination of concept «order» that were determinated on the lexicographical sources.

It is primarily drawn attention to the structure, formation and semantics of this concept.

Such analysis can present information about the main features, content of the concept and the ways they are brought up to.

It has been found that different lexical and grammatical elements form core and periphery of concept «order». In the basis of different nominations are identified mostly common nouns/ linguistic means (discipline, purity, behavioral norm, regulation, adjustment, structure).

It has been identified image of the concept, informational field of the concept, interpretational field of the concept.

The analysis of other concepts of German society should be continued, because conceptual analysis of German maxim has been researched.

Key words :axiological picture of the world, concept, linguistic means, maxim, valorative.

УДК 81 - 112

Сокол М. М.,
аспірант кафедри української філології
Хмельницького національного університету
E-mail: marinka.afadieieva@mail.ru

ТЕРМІНИ «ПОНЯТТЯ» ТА «КОНЦЕПТ» У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЙ

У статті проаналізовано зміст і сферу функціонування термінів «концепт» та «поняття» з погляду вітчизняного і зарубіжного мовознавства, з'ясовано їхні кваліфікаційні ознаки та структурні особливості. Розглянуто лінгвістичні підходи до інтерпретації згаданих термінів як ключових елементів у мовознавчій парадигмі.

Ключові слова: концепт, поняття, концептосфера, термін, лінгвістика.

В українському мовознавстві в останні десятиліття функціонує термін «концептосфера», що визначається як сукупність концептів, котрі стали наскрізними для багатьох філологічних дисциплін (лінгвокультурології, історії мови, антропоцентричної та когнітивної лінгвістики, семантики, дискурсознавства, етнопсихолінгвістики тощо).

Мета нашої статті – дослідити зміст термінів «поняття» та «концепт», описати сучасні підходи до їх вивчення. Відповідно до мети поставлено такі **завдання**: проаналізувати наукову літературу з досліджуваної проблеми, конкретизувати сутність термінів «поняття» та «концепт» у сучасних лінгвістичних розробках.

У мовознавстві, літературознавстві, лінгвістиці, культурології вживається термін «концепт», який походить із латинського номена *conceptus* – «думка, уявлення, поняття», що первинно вживався у межах логіки та філософії.

«Словник іншомовних слів» за редакцією О. С. Мельничука подає такі значення лексеми *концепт*: у логіці – «смісл знака» (імені); «загальна думка, формулювання» [23, с. 360].

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» за редакцією В. Т. Бусела концепт пояснюється як «формулювання, загальне поняття, думка» [5, с. 452].

Д. С. Ліхачов називає концепт «свого роду «алгебраїчним» вираженням значення», «яким ми оперуємо у своєму письмовому та усному мовленні» [15, с. 4]. Також науковець додає, що свідомість людини одночасно може залучати концепти різних рівнів: «Одна концептосфера може поєднуватися з

іншою – скажімо, концептосфера російської мови в цілому, але в ній міститься концептосфера інженера-практика, а в тій – концептосфера сім'ї, а в ній – індивідуальна концептосфера» [15, с. 5].

Отже, Д. С. Ліхачов розширив термін «концепт» до терміну «концептосфера» – сукупності згустків понять, мотивів, образів.

В. В. Колесов у праці «Життя походить від слова...» під концептом розуміє не *conceptus* (умовно передається терміном «поняття»), а *conceptum* («зародок», «зернятко»), з якого й виростають у процесі комунікації всі змістові форми його втілення в дійсності. Також дослідник визначає культурний концепт «як основну одиницю ментальності, що в межах словесного знака та мови в цілому постає у своїх змістових формах як образ, поняття і символ» [10, с. 81].

«Новітній філософський словник» містить таке визначення: «Концепт (лат. *conceptus* – «поняття») – зміст поняття, його смислове наповнення в абстрагуванні від конкретно-мовної форми його вираження, що актуалізує відображену в понятті онтологічну складову цього поняття» [19, с. 503]. Автори «Нової філософської енциклопедії» констатують, що концепт від поняття важко відрізнити, тому він стає двозначним терміном [18].

Ю. С. Степанов у роботі «Константи. Словник російської культури» стверджує: «Концепт – це ніби згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини. З іншого боку, концепт – це те, за допомогою чого людина – пересічна людина, не творець культурних цінностей – сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї. На відміну від понять, концепти не тільки мисляться, вони проживаються» [24, с. 42 – 43].

Ю. С. Степанов диференціює терміни «поняття» і «концепт»: «Незважаючи на подібність лексичного значення, у мові наукового стилю ці слова досить чітко розмежовані, оскільки є термінами різних наук: поняття вживається головним чином у логіці та філософії, а концепт – термін математичної логіки, останнім часом закріпився в культурології» [24, с. 40]. Дослідник зазначає, що «у понятті, як воно вивчається в логіці та філософії, розрізняють клас предметів, який підходить під таке поняття, і зміст – сукупність загальних і суттєвих ознак поняття, що відповідають цьому класу. У математичній логіці терміном «концепт» називають лише зміст поняття; таким чином термін «концепт» стає синонімічним терміну «поняття» [24, с. 41–42].

Досліджуючи термін «концепт», В. А. Маслова аналізувала різні його визначення, такі як: 1) мінімальна одиниця людського досвіду в його ідеальному уявленні, що вербалізується за допомогою слова; 2) основні одиниці обробки, зберігання та передачі знань [17].

У «Короткому словнику когнітивних термінів» за редакцією О. С. Кубрякової концепт тлумачиться як термін, що «служить поясненню одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відбиває знання і досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку ..., всієї картини, відбитої в людській психіці. Концепти – це швидше посередники між словами і екстралінгвістичною дійсністю, і значення слова не може бути зведене виключно до утворюючих його концептів» [12, с. 90–92].

О. С. Кубрякова зазначає, що до дефініції концепту, яку вона запропонувала 1996 року [13, с. 90–92], слід додати такі міркування: концепт – одиниця концептуальної системи людини як головної інфраструктури головного мозку, що характеризує його як *homo sapiens*; поява в мові нового концепту створює підстави для згрупування в ментальному просторі певних концептуальних структур [12, с. 70–71]. Лише набувши своєї мовної форми, вони отримують статус вербалізованого концепту. Відповідно до твердження Н. Д. Арутюнової, концепт тлумачиться як «людське поняття», тобто поняття буденної свідомості, поняття в нечіткому його розумінні [1, с. 142].

Н. І. Кондаков у виданні «Логічний словник-довідник» у словниковій статті «Поняття» дає визначення: «Поняття – цілісна сукупність суджень, тобто думок, у яких щось стверджується про відмінні риси досліджуваного об'єкта, ядром якого є судження про найзагальніші й водночас суттєві ознаки цього об'єкта ... Поняття – це підсумок пізнання предмета, явища» [9, с. 456]. Отже, дослідник доводить, що поняття нерозривно пов'язане з матеріальною мовною оболонкою. Воно виникає на базі слів і не може існувати поза словами.

Р. В. Угринюк у роботі «Проблеми узгодження категорій «поняття-значення-концепт»» робить висновок, що і концепт, і поняття в сучасній науці розуміються як одиниці свідомості, що стоять за словами і їхніми значеннями, адже обидва терміни вживаються на позначення двобічної ментальної сутності, «що має мовленнєве, мовне походження і тісно пов'язана з мисленням» [25, с. 226–227].

Російський філософ та літературознавець С. А. Аскольдов у статті «Концепт і слово» (1997 р.) увів поняття «концепт» у наукове вживання і трактував його як «мисленнєве утворення, що заміщує у процесі думки невизначену кількість предметів одного і того ж типу» [2, с. 45].

В українській лінгвістиці проблемами вивчення концептів займалися В. В. Жайворонок, В. І. Кононенко, О. Б. Кузьміна, Л. А. Лисиченко, В. М. Русанівський, Ж. В. Краснобаєва-Чорна, О. О. Селіванова та ін.

Концепт має свою особливість виникнення, поповнюється, створює сферу функціонування, змінюється та відбивається у мовній картині світу. Дослідники виокремили шість понять-концептів: фольклорний, побутовий, релігійний, міфологічний, індивідуально-авторський, загальнопоетичний.

М. В. Скаб у монографії «Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери» висунула такі види концептів:

– за гносеологією, способом пізнання: концепти наукової та повсякденної свідомості (Л. О. Чернейко);

– за способом вираження: пізнавальні та художні (С. А. Аскольдов, В. В. Іващенко, В. А. Маслова);

– за ознакою унікальності-універсальності: концепти-універсалії та концепти-унікалії – ідіоетнічні (М. Ф. Алефіренко, А. Вежбицька, С. Г. Воркачов);

– за відношенням концепту до суб'єкта концептуалізації – індивіда, групи, етносу, людства: етнокультурні, соціокультурні та індивідуально-культурні (С. Г. Воркачов, В. І. Карасик) чи космічні, або універсальні, соціальні та національні (О. М. Гуревич, О. О. Залевська);

– за походженням: первинні та вторинні (О. С. Кубрякова);

– за часом існування: концепти Античності, концепти Середньовіччя, концепти Відродження, концепти Просвітництва, концепти Нового часу тощо (Ж. В. Краснобаєва-Чорна);

– за структурою: концепти прості та складні (О. С. Кубрякова);

– за способом репрезентації у мові: лексичні, фразеологічні і граматичні концепти (М. І. Болдирєв);

– за об'ємом і змістом концепту: концепт-мінімум, концепт-максимум та енциклопедичний додаток (А. Вежбицька);

– за рівнем абстракції імен концептів: концепти-універсалії духовної культури, концепти-символи, емоційні концепти (С. Г. Воркачов, Л. О. Чернейко) [21, с. 34–35].

У лінгвістиці концепт і поняття нерідко виступають як рівнозначні синоніми. На думку Ж. В. Краснобаєвої-Чорної, «поняття і концепт – явища того самого гатунку, що і значення слова, але розглядаються в іншій системі зв'язків: концепт – в системі мови, поняття – в системі логічних відношень і форм, досліджуваних як у мовознавстві, так і в логіці» [11, с. 73].

Так, у «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» термін «поняття» має два значення:

1) думка, що відображає в узагальненій формі предмети та явища дійсності за допомогою фіксації їхніх властивостей та відношень; останні (властивості та відношення) входять до поняття як загальні та специфічні ознаки, співвіднесені із класами предметів та явищ;

2) те саме, що граматична або семантична категорія, як правило, не найвищого рівня узагальнення; у цьому значенні все частіше вживається термін «концепт» [14, с. 383–384].

О. О. Залевська проводить чітку межу між концептом та значенням і поняттям, які «редуковані на логіко-раціональній основі продуктами наукового опису концептів» [8, с. 37]. Дослідниця у праці «Психолінгвістичний підхід до проблеми концепту» за критеріями наявності емоційного, образного компоненту в концептах та значеннях і поняттях стверджує, що він притаманний лише концептам як

набуткам індивіда, а не значенням та редукованим на логіко-раціональній основі поняттям-конструктам [8, с. 38–39].

Диференціювати концепт і поняття пропонує В. В. Жайворонок, стверджуючи, що «поняття зазвичай утілюються в найближчому значенні слова, а концепт – це і зміст поняття, і смисл або комплекс смислів» [7, с. 25].

За визначенням О. О. Селіванової, «концепт – це інформаційна структура свідомості, різноsubstrатна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого. Ядром концепту є поняття, фіксоване у вигляді пропозиційних структур і позначене певною номінативною одиницею» [20, с. 256]. На думку автора, концепти виникають у процесі пізнавальної діяльності унаслідок життєвого досвіду людини і формують її свідомість. В основі концепту є значення слова як засіб доступу до концептуального знання, однак воно може представляти різні концепти, тому мова є доволі компактним засобом концептуалізації.

У лінгвістиці прийнято вживати термін «концепт», який означає також ментальне національно-специфічне утворення. Уже досліджено чимало різних концептів. Т. Д. Ліщук опрацювала концепт «людина», розглядаючи його «як цілісну одиницю свідомості високого ієрархічного рангу, інкорпоровану меншими за обсягом елементами – концептами, підконцептами» [16, с. 97–103].

М. В. Скаб описала концепт «душа» і виявила два значення – «безсмертна нематеріальна основа в людині» та «людина», а також те, що душа сприймається як джерело психічних проявів, і тому з часом слово *душа* стало позначати і весь внутрішній світ людини, різноманітні види психічної діяльності [22, с. 268–274].

О. Є. Єфименко розглянула концепт «степ» і визначила його як характерну психоментальну особливість українського народу, що відбита у свідомості людей і закладена на підсвідомому рівні людини [6, с. 19].

Е. В. Боєва вивчала концепт «Україна» у поетичній мовотворчості Т. Г. Шевченка і визначила, що концепт виступає як генетично й історично фіксований образ, соціально-культурна реалія [4, с. 45].

Дослідження найважливіших структурних особливостей концептів містять спроби класифікувати концепти за змістом, формою вираження, ступенем абстрактності та ін.

А. П. Бабушкін пропонує поділ концептів на типи: розумові картини, схеми, гіпероніми, фрейми, інсайти, сценарії, калейдоскопічні концепти:

– розумові картини – сукупність образів у колективній (національній) або індивідуальній свідомості людей;

– схема формує перцептивну і когнітивну картини світу, певним чином розділені відповідними лексичними засобами;

– гіпероніми – визначення, позбавлені конотата;

– фрейм – схема сцен, сукупність збережених у пам'яті асоціатів;

– сценарій – схема подій, подання інформації про стереотипні епізоди, їх послідовність, зв'язок мислимих подій, позначених словом, а також їхня динаміка;

– інсайт припускає раптове розуміння тих чи інших відносин і структури ситуацій у цілому, це вміщена в слові інформація про конструкцію, внутрішній устрій або функціональне призначення предмета;

– калейдоскопічний концепт є результатом метафоризації, він не має постійних фіксованих асоціатів, оскільки розгортається то у вигляді розумових картинок, то у вигляді фрейму, схеми або сценарію [3, с. 43–67].

Ю. С. Степанов відзначає семантичну місткість концепту, зумовлену його структурою: «З одного боку, до неї (структури) належить усе, що належить будові поняття, з іншого боку, у структуру

концепту входить усе те, що і робить його фактом культури – вихідна форма (етимологія); стиснута до основних ознак змісту – історія, сучасні асоціації, оцінки та ін.» [24, с. 41].

Отже, розглянувши «поняття» та «концепт», можна зробити такі висновки: у контексті мовознавчих досліджень термін «концепт» не обмежується лише лексичним чи лексико-фразеологічним рівнем, його функція багатопланова, проявляються багатоаспектність і в мовних одиницях, і у просторі мови. Поняття – це вищий ступінь мисленнєвого узагальнення картини світу, також пов'язане з матеріальною мовною оболонкою. Тому перспективним, на нашу думку, є подальше дослідження термінів «концепт» та «поняття» у мовознавчій парадигмі.

Список використаної літератури

1. Арутюнова Н. Д. Понятие судьбы в контексте разных культур / Н. Д. Арутюнова // Научный совет по истории мировой культуры. – М. : Наука, 1994. – 320 с.
2. Аскольдов С. А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность: антология / под общ. ред. В. П. Нерознака. – М. : Academia, 1997. – С. 45–48.
3. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж, 1996. – 104 с.
4. Боева Е. В. Актуалізація концепту Україна у поетичному дискурсі Т. Г. Шевченка / Е. В. Боева // Одеський лінгвістичний вісник. – 2014. – Вип. 3. – С. 45–50.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь: Перун, 2003. – 1440 с.
6. Єфименко О. Є. Концепт «степ» в українській мові: словникова, текстова і психолінгвістична парадигма: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова» / О. Є. Єфименко. – Х., 2005. – 19 с.
7. Жайворонок В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук / В. В. Жайворонок // Мовознавство. – 2004. – №№ 5–6. – С. 23–35.
8. Залевская А. А. Психолінгвістический поход к проблеме концепта / А. А. Залевская // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж, 2001. – С. 36–44.
9. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков – М. : Наука, 1975. – 720 с.
10. Колесов В. В. «Жизнь происходит от слова...» / В. В. Колесов. – СПб.; Златоуст, 1999. – 368 с.
11. Краснобаева-Чорна Ж. В. Термінополе Концепт / Ж. В. Краснобаева-Чорна // Українська мова. – 2006. – № 3. – С. 67–79.
12. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М. : МГУ, 1996. – 245 с.
13. Кубрякова Е. С. О концептах, схваченных языком / Е. С. Кубрякова // STUDIA LINGUISTICA XVIII. Актуальные проблемы современного языкознания : сборник. – СПб. : Политехника-сервис, 2009. – С. 69–75.
14. Лингвистический энциклопедический словарь / под. ред. В. Н. Ярцевой. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
15. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Известия АН. Серия литературы и языка. – 1993. – Т. 52. – № 1. – С. 3–9.
16. Ліщук Т. Д. Концепт «людина» у працях вітчизняних лінгвістів / Т. Д. Ліщук // Актуальні проблеми філології та перекладознавства: збірник наук. праць. – Хмельницький : ХмЦНП, 2014. – Вип. 7. – С. 97–103.
17. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / В. А. Маслова. – Минск : ТетраСистема, 2005. – 256 с.
18. Новая философская энциклопедия : в 4 т. / под. ред. В. С. Степина. – М. : Мысль, 2001. – 342 с.
19. Новейший философский словарь / гл. ред. А. А. Грицанов. – Минск : Книжный Дом, 2003. – 1280 с.
20. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К., 2006. – 716 с.
21. Скаб М. В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери: [монографія] / М. В. Скаб. – Чернівці: Рута, 2008. – 560 с.
22. Скаб М. В. Розвиток семантичної структури слова душа за лексикографічними даними / Марія Скаб // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2004. – Вип. 34. – Ч. I. – С. 268–274.
23. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1974. – 775 с.
24. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. / Ю. С. Степанов – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
25. Угринюк Р. В. Проблеми узгодження категорій «поняття-значення-концепт» / Р. В. Угринюк // Мова і культура. – 2007. – Вип. 9. – С. 224–228.

Сокол М. М. Термины «понятие» и «концепт» в контексте современных лингвистических студий.

Аннотация

В статье проанализированы содержание и сфера функционирования терминов «концепт» и «понятие» с точки зрения отечественного и зарубежного языкознания, установлено их квалификационные признаки и структурные особенности. Рассмотрены лингвистические подходы к интерпретации упомянутых терминов как ключевых элементов в языковедческой парадигме.

Ключевые слова: концепт, понятие, концептосфера, термин, лингвистика.

Sokol M. M. Of terms «concept» and «idea» in the context of modern linguistic studies.

Summary

The article focuses on the problems of terms «concept» and «idea». Ukrainian and foreign scientists' researches are analyzed. It analyses functioning these terms at all structural levels of language system, outlines the main paradigmatic features of the modern linguistic science and defines the problem of identifying of terms «concept» and «idea» in the dominant linguistic paradigm. The objective of this paper is to analyze the scientific literature and to concretise the theoretical definition of the functional units «concept» and «idea». Objective analysis of scientific literature on the investigated problem, specify the nature of the terms «concept» and «idea» in modern linguistic developments. A general conclusion is made on the basis of the context of linguistic studies, the terms «concept» and «idea» are not limited to lexical or phraseological level. Its function is multifaceted manifested in the complexity of linguistic units and space. It is defined, that the concept is the highest degree of generalization picture of the world is also associated with linguistic material shell. That's why, in our opinion, it is necessary that a more thorough study of the terms «concept» and «idea» in linguistic paradigm should be performed.

Keywords: concept, idea, conceptual, term, linguistics.

УДК 81'367

Солодовник О. Є.,
аспірант, викладач кафедри теорії та практики перекладу
Донецького національного університету
E-mail: oksana.solodovnik@gmail.com

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ УТОЧНЮВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ СТИЛІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

У статті проаналізовано структуру уточнювальних конструкцій у публіцистичному стилі на матеріалі української та англійської мов. Аналіз проведений за критеріями кількості складових компонентів, позиційності, контактності чи дистантності компонентів конструкції та лінгвістичної референції. Зафіксовані випадки реалізації уточнювальних відносин на рівні парцельованих конструкцій. З'ясовано, що уточненню в досліджуваних мовах у публіцистичному стилі властиві різноманітні засоби вираження уточнення.

Ключові слова: публіцистичний стиль, уточнення, парцеляція, уточнювальна конструкція, парцельована конструкція, структурна модель.

Уточнення як окреме мовне явище збуджує наукову цікавість багатьох дослідників пострадянського простору, починаючи з другої половини ХХ ст. Говорячи про цю категорію як різновид прикладки [11], уточнення з кожним подальшим дослідженням набуває певних характерних формальних та семантичних рис, завдяки чому Ф. Н. Бондаренко вперше пропонує надати уточненню статус окремої синтаксичної категорії [6]. Надалі такі граматисти, як М. Г. Шатух [12], Т. А. Александрова [1], А. Ф. Прияткіна [10] виокремлюють низку особливостей, які підкріплюють пропозицію Ф. Н. Бондаренко та дозволяють розглядати уточнення з нових перспектив. Так, серед характерних рис, притаманних уточненню, виділяють особливі логічні відношення між поняттями, характер зв'язку, формальні показники, можливість використання при будь-якому члені речення, вираження категорії уточнення у простому та складному реченнях [1, с. 15–16], відокремленість на письмі, яка залежить не від граматичних особливостей головного слова, а від значення уточнення [10, с. 186–187].